

ATBALSTOŠAS MĀCĪBU VIDES UN PRIEKŠLAICĪGAS MĀCĪBU PĀRTRAUKŠANAS MIJSAKARĪBAS

IEVA DORILA*,

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija

Kopsavilkums. Pārmaiņas sabiedrībā, kas rodas straujās informācijas tehnoloģiju attīstības, ekonomiski politisko apstākļu rezultātā, rada izmaiņas gan pašā izglītības sistēmā, gan attieksmē pret izglītību. Problēmas sabiedriskā aktualitāte ir nenoliedzama, jo, jauniešiem priekšlaikus pametot izglītības iestādi, neiegūstot noteiktu izglītības pakāpi vai kvalifikāciju, pazeminās ne tikai sabiedrības izglītības līmenis, bet notiek arī kvalifikācijas pazemināšanās, rodas lielāki bezdarba draudi, pazeminās dzīves kvalitāte.

Atslēgas vārdi: skolas pamešana, atbalstoša mācību vide, ES izglītības politika.

I. Ievads

21. gadsimta darba tirgu pasaulē raksturo profesiju un amatu daudzveidīgums, nepieciešamība pēc plašām kompetencēm, radot nepieciešamību tuvināt profesionālo izglītību darba tirgus prasībām, kā arī veicināt profesionālās izglītības prestiža paaugstināšanos.

Starp Eiropas Savienības tuvāko gadu darbības stratēģijā iekļautajiem mērķiem attiecībā uz jauniešu izglītības kvalitātes nodrošināšanu ir izvirzīti šādi mērķi: par 10 % samazināt priekšlaikus izglītības iestādes pametušo jauniešu skaitu un nodrošināt, lai vismaz 40 % 30–34 gadus veci cilvēki iegūst trešo izglītības līmeni [1].

* E-pasts: ieva.dorila@rvt.lv

Dinamiskais un mainīgais darba tirgus profesionālās izglītības iestādes audzēkņiem pieprasa atbildības uzņemšanos par savas profesionālās izglītības apguves un pilnveides plānošanu un vadību [2].

Nemot vērā demogrāfiskos rādītājus, profesionālajās vidējās izglītības iestādēs ir problemātiski nokomplektēt mācību grupas. Šobrīd būtiska problēma profesionālajās izglītības iestādēs ir salīdzinoši lielais atskaitīto audzēkņu skaits.

Šis fakts negatīvi ietekmē mērķauditorijas piesaisti izglītības iestādei. Galvenie atskaitīšanas iemesli ir audzēkņu nesekmība un mācību iestādes neapmeklēšana. Lielais atskaitīto skaits no pirmajiem kursiem tiek skaidrots ar to, ka jaunieši uz profesionālo mācību iestādi ierodas ar vājām zināšanām.

Pārmaiņas sabiedrībā, kas rodas straujās informācijas tehnoloģiju attīstības un ekonomiski politisko apstākļu rezultātā, rada izmaiņas gan pašā izglītības sistēmā, gan attieksmē pret izglītību. Problēmas sabiedriskā aktualitāte ir nenoliedzama, jo, jauniešiem priekšlaikus pametot izglītības iestādi, neiegūstot noteiktu izglītības pakāpi vai kvalifikāciju, pazeminās ne tikai sabiedrības izglītības līmenis, bet arī kvalifikācijas līmenis, palielinās bezdarba draudi, pazeminās dzīves kvalitāte.

Ja skolas pamet liels skaits audzēkņu, krītas ekonomiskā konkurētspēja un pieaug sociālie izdevumi [3].

Eiropas līmenī Rumānija vienlaikus ar Maltu, Portugāli un Spāniju ir starp valstīm ar vislielāko skolēnu skaitu, kas priekšlaikus pamet skolu. No šī viedokļa audzēkņu atbiruma novēršanas un apkarošanas stratēģiju izstrādei jābūt vietējo un nacionālo iestāžu prioritātei [4].

Skolu priekšlaikus pametušie skolēni un viņu dzīves kvalitāte ir sarežģīta parādība, kuras rezultātā indivīds, viņa ģimene un vietējā kopiena cieš sociālus un ekonomiskus zaudējumus. Ja valstī vai attīstības reģionā ir augsts audzēkņu atbiruma līmenis, tad sekas tam ir visnelabvēlīgākās tieši ekonomiskās konkurētspējas un sociālās vides degradācijas ziņā.

II. Problēmas būtības analīze

A. Upenieks darbā “Skolas direktora loma darba organizēšanā skolēniem ar papildu vajadzībām” norāda, ka izglītības sistēmā nozīmīga vieta ir izglītības iestādei, tās vadības komandai, vadītājam un katram pedagogam kā vadītājam, kurš ir tiešā saskarsmē ar jauniešiem vai citas iestādes vecuma audzēkņiem. Izglītības iestādes darbinieki ir atbildīgi par kvalitatīvu izglītību, kas ir sistematizēta zināšanu un prasmju apguve un attieksmju veidošanas process un tā rezultāts. Izglītības process ietver mācību un audzināšanas darbību, kā rezultāts ir personas zināšanu,

prasmju un attieksmju kopums. Lai nodrošinātu pilnvērtīgu un efektīvu mācību un audzināšanas procesu visiem skolēniem vispārizglītojošajās skolās, skolu direktoriem un vadībai jāveic arvien lielāks darbs pedagogiskā procesa organizēšanā, kas prasa jaunas zināšanas un prasmes izglītības vadībā un menedžmentā, kam jāizpaužas sadarbībā ar pedagogiem, skolēniem, vecākiem un citiem skolas sadarbības partneriem [5].

A. Šteinbergas pētījumi atklāj, ka attīstības sociālā situācija vispirms ir jauna mācību vide, pat tad, ja skolēns nav mainījis skolu, jo pret jauniešu vidusskolas, ģimnāzijas, koledžas vai tehnikuma un arodskolas vecumā skolotāji un citi pieaugušie izturas citādāk nekā pret pusaudzi, kā arī sagaida citādu uzvedību, attieksmi un zināšanas no pašiem jauniešiem. Savukārt tiem jauniešiem, kas savu izglītību uzskata par pabeigtu, jo Latvijā obligāta ir tikai pamatizglītība, krasi mainīsies attīstību noteicošā vide. Teorētiski tai būtu jābūt darbavietai, kurā tiek prasītas pieauguša cilvēka attieksmes gan pret sevi un citiem, gan darbu un valsti, kā arī konkrētas zināšanas un prasmes tās izmantot. Tomēr jāreķinās, ka šie jaunieši vēl nav nobrieduši ne sociāli, ne psihiski; krasi izmainās prasības pret jauniešu, kas izriet no vides, kurā viņš nonāk, un paša jaunieša virzība uz savu nākotni, uz savu profesionālo darbību; jaunā vide un prasības, kā arī iekšējā orientācija uz profesiju rada nepieciešamību pēc noteiktas autonomijas. Tā palīdz gan realizēt attīstības vajadzības, gan attīstīt psihi jaunveidojumus, gan nostiprināties identitātei [6].

Ē. Fromms savos psiholoģijas pētījumos norāda, ka jauniešiem ir nepieciešamība pēc vismaz triju veidu autonomijas: uzvedības, emocionālās un vērtību. Uzvedības autonomija nozīmē, ka jauniešiem ir vajadzība un arī tiesības savas kompetences robežās patstāvīgi lemt personīgus uzvedības jautājumus, piemēram, to, kas attiecas uz frizūru, apģērbu, lietu kārtību ap sevi. Vērtību autonomija nozīmē, ka agrā jaunībā ir vajadzība un tiesības uz saviem uzskatiem, pat tad, ja šie uzskati vēl tikai veidojas un bieži vien ir ļoti kategoriski. Svarīgi nav tik daudz, kādi ir šie uzskati, cik tas, ka pastāv iespēja pašam šos uzskatus formulēt, aizstāvēt.

Nozīmīga ir attīstības vadošā darbība, kas šajā vecumā ir mācību profesionālā darbība. Kvalitatīvi tā atšķiras, jo iepriekšējās attīstības vajadzības vairāk bija saistītas ar pasaules izzināšanu (jaunākajā skolas vecumā) vai sociālo izzīņu (pusaudžu vecumā), agrā jaunībā interesi kā izzīņas motīvu nomaina sasniegumu motīvi. Aktuālāka kļūst vajadzība reflektēt savu darbību un izzināt sevi, iespēja meklēt atbildi uz jautājumu – kādas izmaiņas ir notikušas? Mācīšanos raksturo spēja un vajadzība prognozēt, apjēgt sistēmiskas un sarežģītas lietas, radīt pašam savu kreatīvu pieeju problēmu risināšanai. Vērtību autonomijas nozīmē svarīgi ir psihi jaunveidojumi, tiek apjēgti dzīves plāni un saskaņā ar

dominējošajiem motīviem meklēta atbilde uz jautājumu – ko es vēlos sasniegt? Veidojas pretenziju līmenis un iespēja atbildēt uz jautājumu – ko es varu sasniegt? Mācīšanās kļūst par līdzekli savu plānu sasniegšanai un, ja skola nepiedāvā mācīšanās iespēju, kas būtu saskaņojama ar jaunieša izvēlēto nākotnes plānu, vērtībām, pretenziju līmeni, tad tiek izvēlēti citi varianti [7].

A. Šteinberga norāda, ka mācīšanās notiek jebkurā gadījumā, skolotāja uzdevums ir piedāvāt šo (mācīšanās) iespēju skolā. Pedagoģa uzdevumu sarežģī fakts, ka pieaugušais atkal kļūst nozīmīgs jauniešiem, bet jau kā sadarbības partneris. Atgriežas vecāku autoritāte, arī skolotājs var kļūt par autoritāti, bet tas nebūs saistīts ar skolu vai mācību darbību, bet gan ar viņa personību, hobiju vai interesēm [8].

Ja pedagoģiskais process atbilst attīstības vajadzībām, samazinās iespējamība, ka jaunieši kļūdīsies savas nākotnes izvēlēs.

Pedagoģiskais process ietver divas daļas – mācību procesu un audzināšanas procesu. Mācību process ir mācīšanās un mācīšanas vienotība, un no šī procesa rezultāta būs atkarīgs zināšanu un prasmju saturs. Audzināšanas process nosaka attieksmju veidošanos, kas psiholoģiski ir motivācijas pamatā. Tātad – audzināšana un mācību process jāskata vienotībā.

A. Špona, I. Čamane savos pētījumos norāda, ka audzināšana ir sabiedriska parādība, tās rezultātā cilvēks iegūst prasmes dzīvot sabiedrībā. Audzināšanas psiholoģiskais pamatojums rodams cilvēka emocionālajā sfērā un sociālajās vajadzībās. Īpaša un nozīmīga audzināšanas komponente ir pašaudzināšana, kas nav aplūkojama atrauti no kopējā audzināšanas procesa [9]. Pašaudzināšana ir aplūkojama kā personības (skolēna, studenta, skolotāja) pašattīstības vadība, un tā izpaužas kā pašizziņa, pašvērtēšana, pašregulācija.

Nozīmīgi socializācijas faktori ir: ģimene, skola, sabiedrība, mediji jeb plašsaziņas līdzekļi.

A. Šteinberga norāda, ka pedagoģiskajā procesā audzināšanas darbība ir tā, kas veicinās vai bremzēs personības darbības motivāciju, ietekmēs audzināšanas darbības rezultātu, un audzinātāja personība un tās darbības stils būs atdarināšanas paraugs.

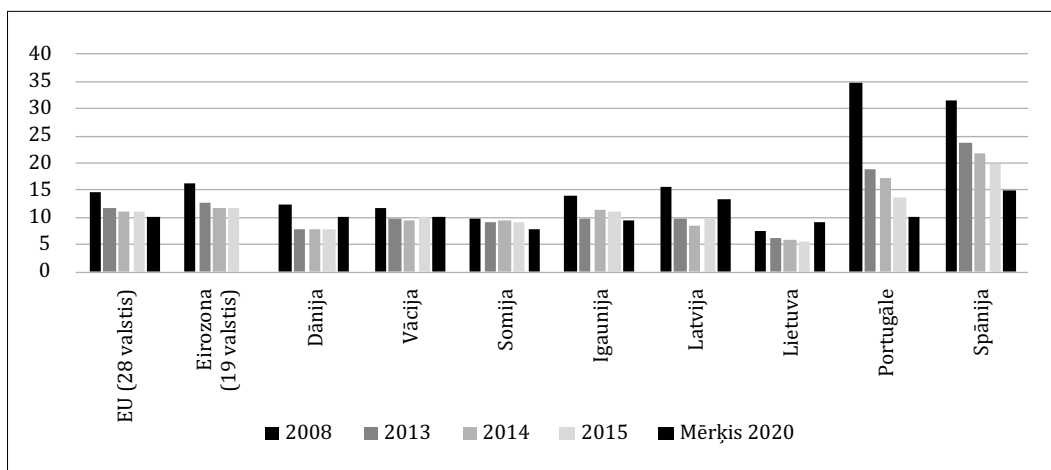
Audzināšanas līdzeklis ir cilvēku saskarsme, kas ietver savstarpējo uztveri, komunikāciju un daudzveidīgas savstarpējās attiecības.

Atkarībā no pedagoģiskās situācijas un izvēlētās pieejas var iedalīt trīs uzdevumus audzināšanas darbībai: personības autonomijas ieguves process un rezultāts, pielāgošanās prasmju apguve vai sabiedrībā atbalstītas uzvedības veicināšana un pilnveidošana [10].

Analizējot teoriju par vecumposmu vadošo darbību un audzināšanas teoriju, var secināt, ka, ievērojot pusaudžu un jauniešu attīstības vajadzības, pedagoģiskajā procesā pastāv iespēja pievērst lielāku uzmanību pusaudžu un jauniešu individuālajām vajadzībām.

Latvija skolu pametušo 18–24 gadus veco jauniešu skaits ir samazinājies no 15,5 % 2008. gadā līdz 8,5 % 2014. gadā.

Skatoties uz vēsturiskajām vērtībām, Latvijas kopējie rādītāji (12,0 % uz 8,5 %) laika periodā no 2010. līdz 2014. gadam ir labāki nekā ES vidējie (14,0 % uz 11,2 %) un eirozonā (15,5 % uz 11,7 %). Tomēr nākotnes rādītāji šim indikatoram Latvijā nav tik labvēlīgi. Salīdzinot Latviju ar citām Eiropas valstīm (sk. 1. attēlu), var secināt, ka prognozētie rezultāti līdz 2020. gadam būs sliktāki (salīdzinot ar pašreizējo situāciju).

1. attēls. (Data: Eurostat, 2015) Statistikas datu analīze un mērķindikatoram “Agri skolu un apmācību pametušie jaunieši”.

ES indikators (28 valstis) ietver visas ES dalībvalstis. Indikators “Eiropgabals” ietver visas 19 valstis eirozonā. Paraugs ietver valstis un gadus, kas parāda nozīmīgas izmaiņas un virzienus ES. Pēc nacionālo indikatoru analīzes visās 28 valstīs tika izvēlētas postpadomju valstis – Igaunija, Latvija, Lietuva un valstis ar vēsturiski “sliktiem” indikatoriem – Spānija un Portugāle. Somijas, Vācijas un Dānijas dati norāda, ka līdzīgus virzienus un to atšķirības var novērot citās ES valstīs.

Raksta autore, izstrādājot maģistra darbu, 2015.–2016. mācību gadā veica pētījumu PIKC “Rīgas Valsts tehnikums”, lai izziņātu, kā jaunieši tiek galā ar dažādiem izaicinājumiem, kāpēc pieaug to audzēkņu skaits, kuri nepabeidz izglītības iestādi un priekšlaikus to pamet. Analizējot datus, ko RVT regulāri sniedz Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijai, atklājās, ka priekšlaikus tehnikumu pametušo audzēkņu skaits pēdējos piecos gados ir pieaudzis (sk. 1. tabulu).

1. tabula

Priekšlaikus izglītības iestādi pametušo izglītojamie 2011.–2015. gadā

Gads	2011	2012	2013	2014	2015
Pavisam	286	375	361	383	423

Priekšlaikus izglītības iestādes pamešanas cēloņus var iedalīt vairākās grupās: nesekmība, izglītības iestādes maiņa, slimība, ģimenes apstākļi, kavējumi, dzīvesvietas maiņa, cits iemesls (sk. 2. attēlu).

Lai arī pa gadiem cēloņu biežums ir atšķirīgs, tomēr visbiežāk parādās tendence atkārtoties diviem būtiskākajiem cēloņiem: nesekmībai un izglītības iestādes maiņai. Tas rosināja precīzāk noskaidrot audzēkņu viedokli par to, kāpēc viņi nespēj tikt galā ar mācību uzdevumiem un kāpēc izvēle mācīties tehnikumā bijusi kļūdaina. Kā rāda anketu rezultāti un sarunas ar audzēkņiem, izmantojot “5 Kāpēc” metodi, noskaidrots, ka visbiežāk sākums problēmai meklējams sociālajā vidē, kurā viņi dzīvo vai ir nokļuvuši, iestājoties tehnikumā. Pusei aptaujāto audzēkņu, kuri priekšlaikus pamet izglītības iestādi, ir ilgstošas sociālās uzvedības problēmas un atbildības trūkums par savu rīcību (nevar no rītiem piecelties, lai dotos uz skolu, jo iepriekšējā dienā ir vēlu naktī apmeklēti dažādi pasākumi); 1/3 respondentu kā slimību norāda atkarību no apreibinošām vielām un ar to saistītām sekām, bet 2/3 respondentu norāda, kā mācīties ir grūti un viņi ar mācībām netiek galā. 75 % šo respondentiem atbild, ka trūkst motivācijas, to paskaidrojot šādi: nerodas interese par to, ko māca, jo tās bieži ir nevajadzīgas lietas; neredz jēgu mācīties, jo darba tirgū būs grūti iekārtoties; neinteresanti māca, ir vīlies par to, ko māca u. tml.

20 % respondentu par cēloni norāda ģimenes iztikas trūkumu, jo rodas vajadzība strādāt: vecāki atrodas ārzemēs un neuzskata, ka 18 gadu veciem bērniem ir jāpalīdz, vecākiem ir cita ģimene un viņi – gan no vecāku puses, gan pašu audzēkņu nevēlēšanās dēļ – neizjūt piederību šai ģimenei; nespēj darbu apvienot ar mācībām.

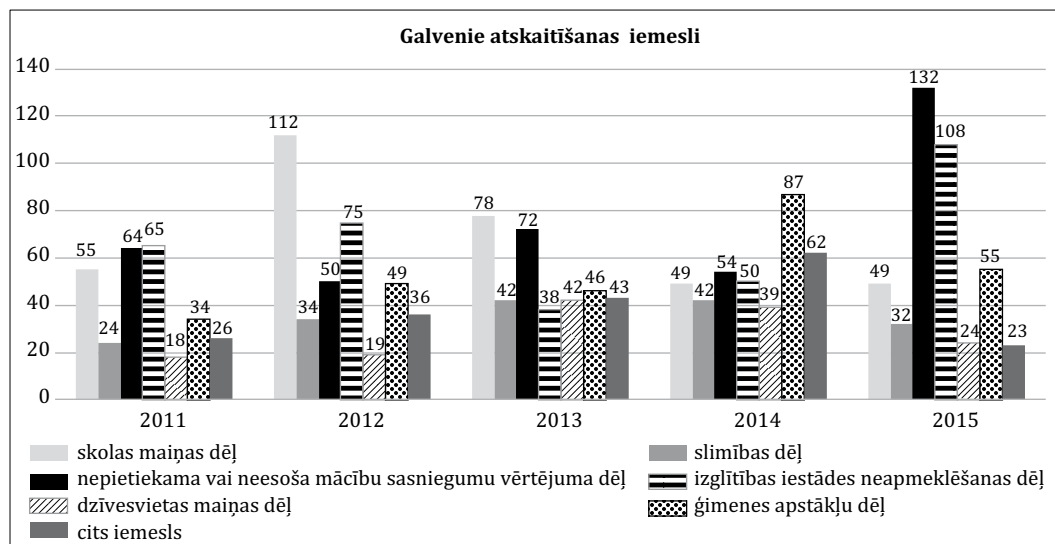
Aptuveni 5 % audzēkņu atzīst, ka ir neveiksmīgi izvēlējušies izglītības iestādi, vienīgais nosacījums bija mācīties, lai būtu kāds diploms vai sertifikāts; pirms mācībām nebija pat nojausmas, ko šajā skolā mācīs; nepareiza profesijas izvēle, jo paklausīja mātei vai tēvam; ir pēkšņi radušās citas intereses.

ASV, Lielbritānijā un Jaunzēlandē par svarīgākajiem cēloņiem, kāpēc jaunieši pamet skolu Kristofs de Vite (*Kristof de Witte*), Sofī Kabusa (*Sofie Cabus*), Gērts Teisens (*Geert Thyssen*) savā pētījumā uzskaita ģimenes faktoros, kas ietekmē atteikšanos no izglītības: strīdi par sabiedriski ekonomisko statusu (ienākumi, ieņemamais amats); vecāku izglītības līmenis (ko vecāki iepļānojuši saviem bērniem); ienākumu līmenis

ģimenē (ir vispretrunīgākais); bērnu skaits ģimenē; vecāku iesaistīšanās un atbalsts bērna izglītībai; emocionālā gaisotne ģimenē.

Neatkarīgi no tautības, no tā, cik aktīvi vecāki iesaistās bērnu izglītībā, viens faktors neko nenosaka, viss jāskata kopumā.

Atbalstošas mācību vides un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas mījsakarības

2. attēls. Izglītības iestādes priekšlaicīgas pamešanas cēloņi 2011.–2015. gadā (RVT dati) [11].

Otra cēloņu grupa ir saistīta ar mācību iestādi. Cēloņi, kāpēc jaunieši pamet izglītības iestādi, ir šādi: mācību iestādes, kurā gūst izglītību, profils. Ja skolā mazāks audzēkņu skaits atkārtoti mācās otru gadu, ir mazāks priekšlaikus pametušo jauniešu skaits. Lielbritānijā skolās, kurās ir minoritātes, pārcelšanas aspekts ir sliktāks (valodas nezināšana – ja nesaprot, ko māca, pamet skolu); [12] privātās, neatkarīgās valsts skolas audzēkņi var izrādīties mazāk spējīgi universitātē, jo jaunajā mācību iestādē nepievērš tādu uzmanību kā privātskolā. Pie tādām prasībām (būt patstāvīgiem), kādas ir universitātē, privātskolu beigušie audzēkņi nav pieraduši. ASV valdības pārziņā esošajās skolās ir lielāks atbirums nekā katoļu skolās vai privātskolās. Vislabākās skolas ir tās, kurās ir vienmērīgs audzēkņu sadalījums. Ne mazāk nozīmīgs ir klašu piepildījums. Mācību metožu izmantošana, laiks, ko skolotājs var veltīt katram bērnam individuāli. Mācību iestādes lielums, programmu piedāvājums, sociālā gaisotne iestādē – jo lielāka izglītības iestāde, jo gaisotne nelabvēlīgāka, it īpaši tas attiecināms uz tām skolām, kurās audzēkņu

skaits ir 1500, jo ir pārāk liela dažādība, nav vienotu interešu (dalība dažādos pasākumos). Nozīmīga ir mācību iestādes politika, prakse (vadības izvirzītie noteikumi, dažādu situāciju risināšanas metodes); mācību kursu daudzveidība, pēc kuru pabeigšanas ir iespēja mācīties augstskolā vai profesionālosursos. Būtiska ir skolotāju pieredze, uzskati, ko un kā mācīt. Svarīgs ir audzēkņu viedoklis par pedagogu, mazsvarīgāks – vadības viedoklis par pedagogu, kā arī svarīgas ir audzēkņu un skolotāju savstarpējās attiecības [13].

Ne mazāk svarīgs ir kopienas faktors: mikrorajons, no kurienes ir jaunieši. Vide, kurā jaunieši dzīvo, var ietekmēt mācības (nelabvēlīgā vidē var izturēt mazāku mācību slodzi; 1986. gadā tas novērots ASV afroamerikāņu apdzīvotajos rajonos). Prakses jeb darba iespējas var motivēt audzēkņus nemācīties (labāk strādāt nekā mācīties, kas ir patstāvības apliecinājums). Ja darbā audzēknis strādā ar maksimālu atdevi, tad mācīties ir grūti (laika plānošanas prasmes trūkums). Jaunieši strādā, lai nopelnītu kabatas naudu vai arī sniegtu atbalstu ģimenei [14].

Urzula Beihte (*Ursula Beicht*), Ginters Valdens (*Günter Walden*) par ne mazāk svarīgiem cēloņiem uzskata: saskarsmes problēmas ar pasniedzējiem un vadību; nepareizu profesijas izvēli; sliktu mācību kvalitāti; problēmas privātajā dzīvē; veselības problēmas; finansiālas grūtības; jauniešu mācību un veikuma problēmas uzņēmumos un arodskolās; neregulārs apmeklējums; audzēkņu nepietiekama motivācija [15].

Arodskolas Austrijā saskaras ar divām problēmām: jauniešiem izglītības iestādes pamešanai par cēloņiem uzskaitītākais ir zemais zināšanu un prasmju līmenis; grupas neviendabība. Vieni jūtas pārslogoti, citi – nepietiekami noslogoti. Arodskolu mācībspēki sūdzas par audzēkņu pamatzināšanu trūkumu, kas apgrūtina specialitātes apgūšanu [16]. Ja vēl ir zems motivācijas līmenis, tad sliktas atzīmes ir neizbēgamas, tāpēc pirmā gada laikā ļoti daudzi jaunieši maina specializāciju vai mācības pārtrauc, jo viņi jūtas pārslogoti. Mācību pārtraukšana ne vienmēr ir saistīta ar arodskolu izvirzītajām prasībām, bet gan ar to, ka daudzi jaunieši nespēj būt punktuāli un viņi nav uzticami.

Erna Nairka Firta (*Erna Nairca Virta*) un Tilmanis fan Esens (*Tillmann Van Essen*) savos pētījumos norāda, ka pāreja uz citu izglītības iestādi rada papildu risku tiem jauniešiem, kuri jau domā par skolas pamešanu. Pārejas ir saistītas ar faktoriem, kas radikāli maina dzīves pieredzi, piemēram, pāreja no bērnības uz pieaugušo dzīvi, sievieti – māte utt. [17].

Pāreja no vienas lietas uz citu var nest sev līdzīgi ilgtermiņa ietekmi uz dzīvi, īpaši tas attiecas uz bērniem no sliktas dzīves vides, tāpēc šā brīža pārejas sistēmās vajadzētu meklēt iespējas, kā līdzsvarot iespēju nevienlīdzību. Bieži vien mācībspēkiem ir nepietiekama informācija par viņu skolēnu psihisko stāvokli, tāpēc viņi nevar novērtēt to, kā bērns jūtas, kad mainās skolotājs, klase vai skola.

Erna Nairka Firta (*Erna Nairca Virta*) un Tilmanis fan Esens (*Tillmann, Van Essen*) norāda, ka, lai arī pētījumi parāda, ka izglītības iestādes maiņa ir saistīta ar palikšanu uz otru gadu, Austrijā un Vācijā vēl joprojām piekopj šo pārejas formu. Kā paraugs būtu jāņem skolas, kurās soli pa solim tiek strādāts pie tā, lai skolēni nepaliktu uz otru gadu un kurās pozitīvi izvērtē šādus aspektus: mācībspēku darbs; skolas kultūra; skolas vadība, mācībspēku un atbalsta komandas profesionalitāte. Papildus tam varētu tikt veikti vēl šādi veicināšanas pasākumi: pienākums uzrādīt pamatojumu palikšanai uz otru gadu; individuāls darbs ar skolēnu; kvalitatīvi saplānota pēcpusdiena [18].

Apkopojot Veronikas Eiheres (*Veronique Eicher*), Kristiāna Šterkles (*Christian Staerkle*), Alēna Klemansa (*Alain Clemence*) un Gru Ramsdala (*Gro Ramsdal*), Rikes Jeruma (*Rikke Gjaerum*), Rolfs Vinsa (*Rolf Wynn*) pētījumos izteiktos cēloņus, var secināt, ka pastāv to daudzveidība.

Ģimene: vecāki maina darbavietu; sadarbības trūkums starp mācībspēkiem un vecākiem; nepareizs bērna spēju novērtējums pamatskolā (viltus panākumi); zems ģimenes izglītības līmenis; ģimenes kontroles trūkums pār kopmītnēs dzīvojošajiem rada kavējumus; šķiršanās ģimenē – jauniešs vēlas sodīt vecākus ar savu nesekmību; ģimenes vienaldzība (komunikācijas deficīts); ģimene nevēlas, lai jauniešs iet skolā; pārāk liels spiediens no ģimenes puses (pārāk liela vecāku iesaiste); nāve ģimenē; ģimenē valda uzskats, ka jauniešim nevar veikties. Ģimenē grib, lai jauniešs strādā un pelna naudu – īpaši gadījumā, ja nav sekmju mācībās [19]. Ģimenes līmenī zems sociālekonomiskais statuss ir bijis viens no spēcīgākajiem atbiruma noteicējiem reizē ar ģimenes struktūru (vecāki dzīvo dažādās māsaimniecībās) un to, ka jauniešs ir pirmās paaudzes students; pamestības izjūta – tika piedzīvota vecāku šķiršanās, vai viena vai abu vecāku nāve bērībā vai pusaudžu vecumā. Pie tam attiecības ar vienaudžiem un ģimeni ir galvenais apstāklis, lai dzīve būtu laba. Pēc vecāku šķiršanās tika izjūsts sabiedrības atbalsta trūkums. Vecāki netika galā ar papildu atbildību pēc šķiršanās. Atbildība par jaunākajiem bērniem ģimenē tika pārnesta uz vecāko bērnu ģimenē, kā rezultātā zaudēta bērība. Bēgot no tā, aiziet pie tēva, tur negūst atbalstu, kā rezultātā aiziet prom vispār.

Izglītības iestāde: skolas reģiona zemais sociālekonomiskais statuss; trūkumi mācībspēku apmācības politikā; biežas izmaiņas noteikumos par akadēmisko sekmju novērtējumu; elastīgi un nepietiekami stingri papildu noteikumi akadēmisko sekmju novērtējumam; pārpildītas klases, kas iespaido arī mācībspēka uzvedību; skolas vides negatīvā ietekme; masu informācijas līdzekļu radītā negatīvā ietekme (eksaltācija par narkotiku lietošanu un vardarbību); jauniešim netiek uzticēta atbildība.

Pedagogi: tradicionāla pieeja – mācībspēki nav gatavi fokusēties uz individuālām vajadzībām; mācībspēki uzskata audzēkņus par

pieaugušiem, kas spēj atrisināt savas problēmas – mācībspēkiem ir jāsaprot, ka audzēkņiem ir privātā dzīve ar savām problēmām – abpusēja komunikācijas problēma; mācībspēki ir ieinteresēti pašā mācīšanās nevis izglītībā; mācībspēku uzvedība – neveiksmīgie audzēkņi tiek noniecīnāti; nepatika pret skolas atmosfēru mācībspēku un vadības dēļ.

Skolēna/audzēkņa personība: uz iepriekšējo pieredzi balstīta pārlicība, ka viņam neveiksies mācībās; jaunieša ticības trūkums skolas institūcijai; audzēkņa vienaldzība; nesekmība; nepietiekamas pamatskolas līmeņa zināšanas; darba iemaņu trūkums; adaptācijas problēmas; par daudz priekšmetu, kas rada kavējumus; disciplināri sodi (kautiņi ar citiem audzēkņiem); audzēkņu pretošanās piespiedu un autoritāram apmācību stilam; individualizācijas process jauniešos izraisa komunikācijas trūkumu ar mācībspēkiem; pubertātes problēmas; emocionālās nobriešanas problēmas (nespēja šķirties no pamatskolas draugiem); interneta, telefona un datorspēju izmantošana mācību vietā; negatīva draugu ietekme; meitenes flirtē ar zēniem, tāpēc tiek pārceltas citā skolā; nevēlēšanās (adaptācijas problēmas, motivācijas trūkums, kavējumi) apvienojumā ar vecāku vienaldzību (atbalsta trūkums) pēc nepareiza mācībspēku un padomdevēju novērtējuma; audzēkņi nevar ierasties skolā savu atrunu dēļ vai arī nevar saņemt atzīmi par spīti regulāram apmeklējumam, kā arī tie, kas otro semestri vispār neierodas skolā – tie visi tiek uzskatīti par tādiem, kas nerealizē savas tiesības uz izglītību.

Individuālajā līmenī – vājš akadēmiskais un kognitīvais sniegums, kā arī nelabvēlīga uzvedība (mācību kavējumi, narkotiku lietošana) ir vēstnesis priekšlaicīgas izglītības iestādes pamešanai. Vajadzīgās attieksmes ietekme šķiet nepastāvīgāka: ja zemas cerības uz izglītības rezultātu tiek saistītas ar atbirumu, korelācija starp pašvērtējumu un atbirumu ir nepastāvīga un vāja [20]; motivācijas trūkums – attiecībā uz izglītību jauniešiem nav bijis nekādu plānu; mājās netika runāts par esošajām un iespējamām profesijām. Grūtības mācībās, klasesbiedru pāridarījumi rada situāciju, kad skolā riebjas un skolā iet nav nekas patīkams, pastāv koncentrēšanās trūkums; jauniešis norāda, ka reālajā dzīves situācijā var iemācīties labāk, nekā sēžot skolas solā. Vecāku vienaldzība par to, ko dara bērns, izraisa bērnam vēlmi neiet uz skolu.

Sociālā neiederība – sociālā brieduma trūkums, grūtības veidot kontaktu ar citiem. Skolas laikā izglītojamā labklājība bija atkarīga no attiecībām ar pedagogiem. Slikta pašsajūta kolektīvā ir par pamatu aiziešanai no darba vai skolas [21].

Ievērojot pētījumā par politikas alternatīvu veidošanu secināto [22], ka salīdzinoši bieži kā priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riski tiek minēti dažādi sociālās vides faktori, starp būtiskākajiem ieteicamajiem institucionāliem atbalsta pasākumiem tiek minēta jauniešu nevalstisko

organizāciju (turpmāk – NVO), jaunatnes centru, jauniešu klubu un citu līdzīgu organizāciju (arī jauniešu līderu) plašāka iesaiste PMP jautājumu apzināšanā un risināšanā.

Jauniešu iesaistišanās neformālās izglītības aktivitātēs, tai skaitā jauniešu NVO un to NVO, kas veic darbu ar jaunatni, organizētajās aktivitātēs, pamatojama arī ar Ievas Kārklīņas promocijas darbā “Latvijas trūcīgo ģimeņu bērnu izglītības sasniegumus ietekmējošie faktori” veiktā pētījuma rezultātiem, kur konstatēts, ka izšķiramas “divu veidu trūcīgās ģimenes, kuras vieno līdzīgā ekonomiskā situācija, kamēr ģimenes sociālais, kultūras un cilvēkkapitāls, kā arī spējas tos konvertēt ir pilnīgi atšķirīgas” [23]. Pētījumā arī secināts, ka ieguldījumi kultūras, cilvēkkapitālā un sociālajā kapitālā, t. sk. interešu izglītības aktivitāšu izmantošana, intereses radīšana par tīklošanos jeb kontaktu dibināšanu ne tikai savas kopienas ietvaros, bet arī ārpus tās, veicina jauniešos tieksmi domāt par tālākizglītības iespējām, motivē izglītības ieguvei, iesaistei sabiedriskajā dzīvē.

Kristofs de Vite (*Kristof de Witte*), Sofī Kabusa (*Sofie Cabus*), Gērts Teisens (*Geert Thyssen*) pētījumos norāda, ka nepieciešami pasākumi, kas mazinātu audzēkņu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, un tie vērsti uz:

- audzēkņiem: veikt pasākumus, lai apzinātu, kuram bērnam ir tendence gūt sliktas sekmes mācībās; savlaicīgi veikt pasākumus, kas mudinātu uzlabot sekmes. Organizēt ārpusstundu pasākumus skolā, lai radītu komforta sajūtu (ieguvēji būs bērni no nelabvēlīgām ģimenēm); skolas attīstības plānu veidot ar vienu skaidru mērķi nevis vairākiem, jo tas nedod vēlamu rezultātu; skolas vadītājam jābūt paraugam, jo tam ir liela nozīme audzēkņu personības izaugsmē – paraugam var sekot, it īpaši, kad notiek pāreja no viena izglītības līmeņa uz citu (augstāku); mainīt skolēnu attieksmi pret skolu (skolēni savās neveiksmēs vaino skolu); uz jautājumu “Vai strādāt un mācīties ir slikti?” nav atbildes;
- ģimeni: veicināt ģimenes ieinteresētību par to, ko bērns dara, kā viņam veicas skolā, kā palīdzēt un uzlabot sadzīves apstākļus; pievērst uzmanību šķirtajām ģimenēm (bērnu audzina viens no vecākiem); jāveicina skolas un ģimenes sadarbība; skolas vide jāpielāgo audzēkņu vajadzībām; skolas iekšējam klimatam jāveicina augsts zināšanu līmenis; skolas gaisotnei jābūt labvēlīgai dažādu kultūru audzēkņiem; mācību procesā jāizmanto diskusijas un sarunas par tēmām, kas pietuvinātas dzīvei; mācību procesā jāizmanto individuālā pieeja; dažādosursos jāveicina lasītprasme; izglītības programmām jābūt intensīvām; mācību kursam jābūt vērstam uz jaunu zināšanu apguvi nevis uz korektivitāti (mācīt jauno vielu nevis aizpildīt “zināšanu robus”) [24].

Priekšlaicīga izglītības iestādes pamešana ir sarežģīta sociāla un pedagoģiska problēma, jo tā ir saistīta ne tikai ar konkrēto audzēkni, bet

arī ar viņa ģimeni, pedagogiem un sociālo vidi, kurā viņš nokļūst. Tā ir mērķtiecīgi risināma, jo izglītības iestādes svarīgākais uzdevums ir palīdzēt katram indivīdam apgūt zināšanas un prasmes, lai viņš var pilnvērtīgi dzīvot, pašaplicināties un justies iekšēji brīvs.

Secinājumi

Lai runātu par cēloņu saknēm, ir nepieciešama dziļāka analīze. Tomēr viens no visbiežāk pieminētajiem cēloņiem ir – **nav motivācijas mācīties.**

Lai samazinātu skolas pamešanas koeficientu “ģimenes apstākļu dēļ”, ir nepieciešams palielināt vecāku interesi un iesaistīšanos mācību procesā; ciešāku sadarbību starp skolotājiem un vecākiem.

Lai motivētu studentus, jāpievērš lielāka uzmanība mācību motivācijai un mācību programmām un mācību procesa organizācijai.

Ir iespējams palielināt audzēkņu motivāciju profesionālās izglītības iestādēs, ja izglītības procesa organizācijā ievēro šādus aspektus: nodrošina individuālu pieeju audzēkņiem, ņemot vērā viņu uztveres spējas; nodrošina, ka audzēkņiem ir iespēja apgūt nākamajai profesijai nepieciešamās prasmes un iemaņas prakses laikā; iepazīstina audzēkņus ar mācību snieguma vērtējumiem, lai viņi saprastu, ar kādu līmeni viņiem jānoliek paredzētie testi; attīsta komunikācijas prasmes, organizējot ātros konkursus atsevišķos priekšmetos; organizē sporta nodarbības un prasmju prezentācijas atsevišķās profesijās; organizēt tikšanās ar darba devējiem, kuri uzaicina audzēkņus iepazīties ar saviem uzņēmumiem; skolotāju pārraudzība, lai uzlabotu viņu mācīšanas prasmes.

Aktuāls jautājums izglītības sistēmā ir regulāri profesionāla konsultanta pakalpojumi, lai jau agrīni cilvēks sāk apzināties savas spējas un vajadzības, kā arī saņemt cita veida palīdzību atbilstoši vajadzībām.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Eurostat. Europe 2020 indicators. [Tiešsaiste] 2015. gada. [Citēts: 2016. gada 15. 11.] <http://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators>
2. Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020.gadam. [Tiešsaiste] 2013. gada. [Citēts: 2016. gada 06. 09.] <https://m.likumi.lv/doc.php?id=266406>
3. *Quantitative methods used to identify the causes of school dropout in EU countries.* Tudorel A., Teodorescu D., Oancea B. 2012. gada, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Sēj. 31, lpp. 188–192.
4. *Quantitative methods for analysis of school dropout in the development regions of Romania.* Tudorel A., Marius P., Cătălina L.A., Andreea I. I. 2012. gada, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Sēj. 31, lpp. 193–197.
5. *Skolas direktora loma darba organizēšanā skolēniem ar papildus vajadzībām.* Upenieks, A. 5(59), 2006. gada, Skolotājs, lpp. 96.–99. lpp.

6. Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Raka, 2013.
7. Fromms, Ē. *Mīlestības māksla*. Rīga: Jumava, 2003.
8. Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Raka, 2013.
9. Čamane, I., Špona, A. *Audzināšana. Pašaudzināšana*. Rīga: Raka, 2009.
10. Šteinberga, A. *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: Raka, 2013.
11. Dorila, I. Rīga: bez nos., 2016.
12. *A critical review of the literature on school dropout*. Witte, K. D., Cabus, S., Thyssen, G. 2013. gada December, Educational Research Review, Sēj. 10, lpp. 13–28.
13. Witte, K. D., Cabus S., Thyssen, G. 2013. gada, Educational Research Review, Sēj. 10, lpp. 13–28.
14. Witte, K. D., Cabus, S., Thyssen, G. 2013. gada, Educational Research Review, Sēj. 10, lpp. 13–28.
15. *Duale Berufsausbildung ohne Abschluss – Ursachen und weiterer bildungsbiografischer Verlauf. Analyse auf Basis der BIBB-Übergangsstudie*. Beicht, U., Walden, G. bez viet.: Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB), 2013. gada 06, BIBB REPORT.
16. Beicht, U., Walden, G. 2013. gada, BIBB REPORT.
17. Nairz-Wirth, E. *Quo Vadis Bildung? Eine qualitative Längsschnittstudie zum Habitus von Early School Leavers*. Wien: Wirtschaftsuniversität Wien, 2014. lpp. 194.
18. *Quo Vadis Bildung? Eine qualitative Längsschnittstudie zum Habitus von Early School Leavers*. Wien: Wirtschaftsuniversität Wien, 2014.
19. *Dropout and early unemployment*. Ramsdal, G., Gjaerum, R. G., Wynn, R. 2013. gada, International Journal of Educational Research.
20. Ramsdal, G., Gjaerum, R. G., Wynn, R. 2013. gada, International Journal of Educational Research.
21. Ramsdal, G., Gjaerum, R. G., Wynn, R. 2013. gada, International Journal of Educational Research.
22. SIA "Aptauju Centrs" un SIA "Excolo Latvia". Pētījums par politikas alternatīvu veidošanu priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas problēmas risināšanai. [Tiešsaiste] 2015. gada. [Citēts: 2016. gada 30. 09.] http://www.izm.gov.lv/images/statistika/petijumi/IZM_PMP_Gala_zinojums_AptaujuCentrs_ExcoloLatvia_2015.pdf
23. Kārklīņa, I. Latvijas trūcīgo ģimeņu bērnu izglītības sasniegumus ietekmējošie faktori. [Tiešsaiste] 2013. gada. [Citēts: 2016. gada 22. 09.] <http://www.rsu.lv/petnieciba/promocija/promocijas-darbi>
24. *A critical review of the literature on school dropout*. Witte, K. D., Cabus, S., Thyssen, G. 2013. gada, Educational Research Review, Sēj. 10, lpp. 13–28.
25. Dorila, I. *Profesionālās izglītības iestādes vadība priekšlaicīgi izglītības iestādes pametušo jauniešu skaita samazināšanai*. RPIVA, Rīga: maģistra darbs, 2016.

IEVA DORILA is the Head of Tutoring department of Vocational Education Competence Centre 'Riga State Technical School', a social teacher with more than 15 years of experience, an organizer of different professional skills competitions, an initiator of summer camps of RSTS. She has a Master's degree in business administration authorities. She is a doctoral student at the Academy of Riga Pedagogy and Education Management in the program "Pedagogy".

She was a representative from Riga State Technical School in the project 'A successful promotion of school activities in Leipzig and Riga: prevention of absences at school' by Regional partnership within Comenius subprogram by the program of Lifelong education of European Union and reported "The research of professional education students, who leave the school and the learner's motivation".

INTERRELATION BETWEEN SUPPORTING LEARNING ENVIRONMENT AND SCHOOL DROP OUT

The aim of the paper "Interrelation between supporting learning environment and school dropout" by Mg.soc.sc. I. Dorila is to explore the reasons why youngsters drop out of school and to identify the ways to reduce it. The research is topical due to the changes in the society, which arise due to the rapid development of information technology and as a result of economically political circumstances. The problem is socially topical because it is connected to other issues. If the youngsters drop out of an educational establishment not acquiring a certain level of education, not only the education level of the society lowers but also the level of qualification and the quality of life as well as the risks of unemployment increase. The theoretical basis of the research is formed by the theories of development needs of the youth at certain age and their search for identity, which are based on the theories of periodization of human development by D. Elkonin and E. Erikson and the approach of Ms Steinberga that implies using them in the pedagogical process. The adopted understanding of the concept of the pedagogical environment as an upbringing tool is based on the theory of upbringing and self-upbringing by A. Spona and I. Camane as a part of the whole. The empirical data from the international research and the research conducted at Riga State Technical School are summarized. The applied methods include the analysis of literature, usage of statistical methods, questionnaires and document analysis. The main reasons for expelling are grades below the necessary level and poor school attendance. A great number of expelled students from Year 1 is explained by the fact that students enter a vocational education establishment with very poor initial knowledge. The conclusion is the following: there is a chance to diminish the number of dropouts observing the needs of teenagers and youngsters in the pedagogical process, taking into account individual needs of teenagers and youngsters and increasing the efficiency of the pedagogical process.

Иева Дорила

ВЗАИМОСВЯЗЬ УЧЕБНОЙ СРЕДЫ С ПРЕЖДЕВРЕМЕННЫМ ПРЕКРАЩЕНИЕМ ОБУЧЕНИЯ

Целью статьи магистра социальных связей, педагога И. Дорилы "Взаимосвязь учебной среды с преждевременным прекращением обучения" является изучение причин, побуждающих молодежь покидать учебные заведения, и предложения по сокращению путей данного процесса. Актуальность исследования определяется переменами в обществе, которые возникают в результате стремительного развития информационных технологий, экономических и политических обстоятельств, порождающих изменения, как в самой системе образования, так и в отношении к самому ее процессу. Общественная актуальность проблемы неоспорима, потому что преждевременно прерванное обучение снижает не только уровень образования, квалификацию, качество жизни самого индивида, при этом также падают показания образованности общества, растет угроза безработицы. Теоретическую базу исследования составляют теории по развитию потребностей молодежи, поиска своей идентичности, в основе которых лежат исследования Д. Елконина и Е. Эриксона о периодизации жизни человека, а также А. Штейнберга о применении этой теории в педагогическом процессе. Эмпирические данные были обобщены на базе

международных изучений проблемы, а также исследований, проведенных в РИКС RVT (Рижском Государственном техникуме). Основными методами в этом процессе были: анализ теоретической литературы, использование статистических методов, анкетирование, анализ некоторых основных документов процесса обучения и воспитания этой школы. Главными причинами отчисления являются: неуспеваемость учащихся и непосещение учебного заведения (техникума), большое количество отчисленных с первых курсов объясняется тем, что молодежь в профессиональное учебное заведение поступает со слабыми знаниями. Выводы таковы: педагогический процесс нужно строить с учетом возможностей и потребностей учащихся, обратить большее внимание на индивидуальность юношей и девушек, повышая тем самым эффективность педагогического процесса, возможное количество преждевременно покидающих учебное заведение, а также, в конечном итоге, на уровень образования.

Atbalstošas
mācību vides un
priekšlaicīgas
mācību
pārtraukšanas
mijšakarības